

Kovács Sándor (közlő)

Simén Dániel jelentése az 1948. év július 6–12-i, valamint az augusztus-szeptember hónapokra kiterjedő belmissziós körútról¹

Simén Dániel teológiai tanár és egyházi főjegyző munkásságáról, életéről az utóbbi években több közlemény is napvilágot látott lapunk hasábjain. Legutóbb Pál János *1956 és következményei Simén Dániel teológiai tanár életpályájában. Az államhatalmi retorzió egy unitárius példája*² címen mutatta be a nem mindennapi életpálya néhány részletét. Az alább olvasható jelentés 1948-ban készült, és igen értékes adatokkal gazdagítja a Simén-életrajzot. A szöveghez fűzött leg-szükségesebb jegyzetek a kontextus megértését segítik.

Főtisztelendő Egyházi Képviselő Tanács!

Főtisztelendő Püspök úr folyó év június 7-én tartott misszióbizottsági ülésen felvetette egy általános püspöki vizitáció kérdését, aminek megfontolását a bizottság figyelmébe ajánlotta. Mint a misszióbizottság előadója kötelességemnek éreztem, hogy egy ilyen lényeges kérdésben ne ötletszerűleg, ne pusztán latolgatások alapján, hanem tapasztalatszerzés útján terjesszek be javaslatot. Ez adta a fő indítékot arra, hogy a szokásos nyári látogatásokat, más szempontok figyelembevételével, két és fél hónapig tartó körúttá bővítsem. Talán a más szem-

¹ A Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára, iktatószám: 1319/1948. Levéltári jelzet: Mis.A. A jelentést a Misszióbizottság javaslataival együtt 1948. november 18-án a 866. jegyzőkönyvi pont alatt tárgyalta az EKT. Az alább olvasható jelentésben megfogalmazott javaslatok végrehajtását az Elnökségre bízta, és Simén Dánielnek megköszönték a jelentést. Lásd az *Egyházi Képviselő Tanácsi Jegyzőkönyv 1947 aug. – 1956. okt. 25.*, 95. Kézirat.

² *Keresztény Magvető* 128., 3. sz. (2002): 278–300.

pontok felsorolása sem lesz fölösleges, amennyiben egyik sem mellékszempont. Mindenik külön-külön véve, önmagában is megérdemelne egy komoly tanulmányt.

Évek óta gyakorolom, hogy hallgatóinkat nyaranta a családi környezetükben meglátogatom. Az idén hangsúlyozott időszerűséget nyert ez a látogatás, mivel többen³ nehéz lelki vívódásokkal mentek haza vakációra, s emellett miszsiói munkára is vállalkoztak, illetve osztattak be az otthonukhoz közel eső szórványterületen. Jó néhányat sikerült is meglátogatni s a munkaterületén gyakorlati útmutatásokkal ellátni. Azonkívül a folyamatban levő liturgia reformja [sic!] is arra ösztönzött, hogy bizonyos megfigyeléseket végezzek néplélektani, szertartási, templombeosztási és -építési szempontból. Végül, de nem utolsósorban, a gyökeres és gyors tempójú társadalmi átalakulás lelki és erkölcsi kihatása is érdekelt. Izgatott a kérdés, hogy miképpen reagál népünk és lelkészi karunk a történelmünk folyamán példa nélkül álló gigantikus társadalmi kísérletezésre. S mindezt ott akartam látni az élet mezején.

Körutat tettem az aranyos-tordai, kükküllői, székelykeresztúri, háromszéki, felsőfehéri körökben, illetve érintettem ezeket a köröket, mintegy 28 egyházközséget látogatva meg. Kolozsvártól Aranyosszékig, majd Dicső–Déva, Lupény–Korond–Nyikó–mente–Brassó–Hévíz–Fogarás–Segesvár–Pipe vonalon különböző járműveken és gyalog mintegy 1500 km utat tettem meg. Utam részben vagy egészben a feleségem⁴ és dr. Kovács Lajos⁵ teol. dékán társaságában tettem meg, kikkel igen gyakran élénk eszmecsere volt a látottak és tapasztaltak felett, ami nemcsak kiegészítette az egyéni benyomásokat, de elmélyítette azokat, s megóvott a szinte elkerülhetetlen szubjektivitásoktól. Utam alatt részt vettem három körű és egy lelkészkörű közgyűlésen. Prédikáltam 11 és előadást tartottam 8 alkalommal. Megkereszteltem 7 gyermeket. Ennyi az út adatszerű statisztika tükrében. A számokhoz bizonyos benyomások is tapadnak, amiknek rövid kibontása, érzésem szerint, szükséges feladat.

³ Az 1948–1949-es tanévben összesen huszonnégy unitárius hallgató iratkozott be a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karára az alábbiak szerint: IV. évfolyam: Albert Attila, Benczédi Ferenc, Botha Dénes, Bustya Albert, Kolcsár Sándor, Máthé Ödön, Szathmári József, Székely László, Zihanyi József. III. évfolyam: Gál Jenő, Kiss Jenő, Májay Endre, Nagy Zoltán, Péter József, Szabó Dezső. II. évfolyam: Báró József, Gergely János, Göncz Mihály, Németh Sándor, Sándor Bálint, Simén Domokos, Török Áron. I. évfolyam: László Andor [lókodi lelkész volt, átköltözött Magyarországra], Papp Albert.

⁴ Dr. Simén Dánielné Mérés Aranka (1919–1992)

⁵ Dr. Kovács Lajos (1909–1994) az 1944–45. tanévtől az 1949–1950 tanévig töltötte be a dékáni tisztséget. Az 1951–54. évi ciklusra dr. Erdő Jánost választották dékánnak.

1. Az aranyosszéki látogatásunk inkább udvariassági aktusnak számít, s alapjában véve nemigen történt közérdeket érintő esemény egyetlen momentum kivételével, amikor egyik lelkész, ki a mezőről dúsán megrakott zöldséges szerével hazafelé hajtva, meggondolkoztató cinizmussal kérdezte, hogy mi, kolozsváriak még hiszünk a gondviselésben? A sekélyes hitű vagy éppen hitetlen lelkész szólalt meg egy őszinte pillanatban, aki, mint ilyen, a legszánandóbb lény a világon. A környezet nem volt alkalmas a méltó feleletre, s nem lehet célunk az ilyen egyéni „elszólásokból” általánosítanunk, viszont utunkon ilyen és ehhez hasonló lelki rezgélődéssel [sic!] gyakran találkozunk. Ha nem megvallottan, de titokban vagy enyhe célzásokba vattázva érezhettük a keserűséget, az epés cinizmust vagy éppen hitetlenséget. Kár, hogy nem volt alkalmunk elrejtőzve, láthatatlanul végighallgatni egy-egy istentiszteletet, amit az ilyen lelkészek vezetnek. Végighallgatni a bizonytalan lélek vívódását, melynek a maga ingadozásaiban is erősítenie kellene, de nem azért, hogy eretnekséggel vádoljunk, véstörvényszék elé hurcoljuk, hanem hogy megerősítsük. S csak sajnálni tudjuk, hogy amint kifejezésre is jutott a nemrégien lezajlott lelkésztovábbképzőn,⁶ éppen az ilyen lelkészek maradnak távol a szellemi és lelki megerősödést szolgáló megmozdulásoktól. Az ilyen és ehhez hasonló tapasztalatok arra serkentnek, hogy ma, amikor a sajtó hálózatán át működő kapcsolataink lassan megszűnnek, élőszóval keressük fel elsősorban lelkéseinket, megragadva minden alkalmat a személyes találkozásra és hite erősítésre. Hiszen az istentiszteletek még megtartatnak, de gondolni sem merünk arra, hogy miképpen gyűjti össze az ilyen lelkész, gyakran ellenséges közhangulat feszültségében a reá bízott s *most már egyedül* [szerk.: ezt utólag írta be a szövegbe], a bátor, kiálló lelkiismeretere bízott kicsinyeket, hogy a friss benyomásokra kész lelkükbe a valláserkölcsi igazságok főséges parancsát belecsepegtesse, hogy emberré nevelje őket.

Ha a külső körülményeken nem is tudunk változtatni, a lelkészt szíven kell ragadnunk, mert benne az élő eklézsiát erősítjük meg.

2. A küüllői körben augusztus 1-én de. Dicsőszentmártonban nagy templomi gyülekezetnek tartottam istentiszteletet. Du. Dombón a körli lelkészek és környékbeli hívek jelenlétében a község festői határában tartottam szabadtéri istentiszteletet. Minden külső kellék megvolt a „Hegyi beszéd” hangulatához. 2-án a körli közgyűlésen vettem részt. Közgyűlési ebéd után 3 órás bizalmas megbeszélést folytattunk a körli vezetőség és lelkészi kar bevonásával. Meglepett, hogy intelligens világi híveink milyen élénk érdeklődéssel és odaadással hallgatták a szertartásaink lényegéről szóló fejtegetéseinket, valamint a valláserkölcsi neve-

⁶ 1948. évi lelkésztovábbképző

léssel kapcsolatos tájékoztatásunkat. Augusztus 8-ig lelkésztársainkat s számos hívünket látogattuk meg a körben.

Általában az volt a benyomásunk, hogy a Küküllő kör lelkészei nagyon fáradtak. Lelkileg fáradtak, és fizikailag megtörttek. Ezt az esperesi megnyilatkozások is refrénszerűleg ismételték, de az egyéni benyomások is ezt az érzést keltették bennünk. A fáradtság okai nyilvánvalók, hiszen egyebek mellett a legtöbb lelkészünk, s ez szól általában a lelkészi karunkra, annyi fizikai munkát végez, amennyit csak elbír, hogy a földből kihozassa a mindennapi kenyeret, s eleget tegyen a beszolgáltatási kötelezettségeknek. A haranglábi eset is,⁷ amikor az egyházközség képtelen volt az esperesi vizsgálószerket Désfalvára szállítani, főleg a súlyos gazdasági válságnak tudható be. A föld megeszi az embert.

De a fáradtságon felül lelkészeink külső megjelenésének, ruházatának, palástjának elnyúttága, kopottsága is meglepett, ami kevés kivétellel szinte általánosítható. Ez a fogyatékoság részben a szegénységnek, részben a megfelelő anyag hiányának tudható be. Szükségesnek látszik megfontolás tárgyává tenni, hogy vajon nem kellene-e közbenjárni a vallásügyi minisztériumnál, hogy belöldi vagy külföldi forrásból fekete ruha és palást szövetanyagot szerezhessünk be lelkészeink számára. Hiszen tudott dolog, hogy egyes egyházak a minisztérium útján ilyen természetű anyagellátásban részesültek. Ezt a kérdést tehát javaslat formájában is a Misszióbizottság elé terjesztjük. Javasoljuk tehát, hogy a főhatóságunk keresse meg a vallásügyi minisztériumot, személyes leküldött útján érdeklődjön meg, illetőleg kérje a minisztérium szíves támogatását a lelkészi ruha és palástanyag jutányos áron való beszerzésére, kiutalása, vagy ha külföldről jön, annak kezünkhöz juttatása tárgyában. Véleményünk szerint egy ilyen lépésben a központi gondoskodásnak egy olyan nemes cselekedete jutna kifejezésre, aminek mérhetetlen lelki és anyagi haszna lenne.

A dombói szabadtéri istentiszteletet műsor követte, amelynek központjába Dombó éneklő, zsoltáros népe került. A zsoltáros lelkű dombóiak, akiknek egyházhűsége, talán ebből a tényből kifolyólag, példamutató, emlékeztetnek, hogy javasoljuk, hogy egy püspöki körlevélben hívassanak fel lelkészeink és híveink az egyházi éneklésünk intenzívebbé tételére, hogy az eddiginél többet, s minőségileg jobban és szebben énekeljünk. Vallásos életünk megújulásának fő tényezője az ének.

A dombói napot „unitárius napnak” neveztük. Brassóban is rendeztünk „unitárius napokat”. Javasoljuk, hogy a „homoródi, medeséri stb. búcsú” mintá-

⁷ 1948-ban Major Sándor (1904–1992) volt a lelkész. 1936-tól 1974-ig szolgált a haranglábi gyülekezetben.

jára szerveztessenek meg a vidéki, tájegység szerinti, kisebb-nagyobb körzetű összejövetelek, s a homoródit, medesérit az időpont szerint „unitárius aratási népünnepnek” vagy „unitárius napnak” nevezzük el. Úgyszintén a többi vidéki találkoztót is. A búcsú, bár beidegződött, egy szűkített fogalom, míg az unitárius népünnepély lényegénél fogva vallási és egyháztársadalmi megmozdulás, tehát valami más.

3. A Küküllő menti látogatások után a dévai ünnepségen vettünk részt, ahonnan a Zsil völgyébe utaztunk. Zsil völgyében, munkásságunk régi színterén megrohantak a szubjektív érzelmek. De ezekről nem akarok beszélni. Örömmel tapasztaltuk, hogy a petrozsényi és lupényi egyházközségek lélekszáma fokozatosan gyarapszik. A háború alatt elmenekült vagy elüldözött hívek kezdnek visszaszivárogni, úgyhogy a létszám a háború előttihez közeledik. Mindkét helyen épségben megmaradtak a templom, lelkészi lakás és iskolaépületek. Ezek szerint eselnék a Zsil-völgyi körlelkészség gondolata, hiszen Petrozsény és Lupény külön-külön figyelmet érdemel, jelenleg is két lelkész működik.⁸ Látogatásunk idején kértük a lelkészeket, hogy készítsenek egy megbízható, pontos statisztikát, valamint részletes helyzetjelentést, hogy azok alapján a főhatóság végleges intézkedéseket tehesen, ha a jelentések még nem érkeztek be, úgy kérjük azok megsürgetését.

Lupényban istentiszteletet tartottunk, s bár hétköznap volt, és híveink nagyobb része csak egy fél nappal azelőtt értesült a látogatásunkról, a kis templom megtelt hallgatósággal. Boldogok voltunk, hogy 8 év után együtt lehettünk. Istentisztelet után azonban kicsordult a keserűség úgy a lelkészből, mint a hívekből.⁹ A jogos panasz a híveket illeti meg. A lelkész csak egymaga költözött Lupényba. Családja Szásznádason van. Lelkész gyakran van távol az eklézsiától, szolgálatait hiányosan végzi, és nagyon ritkán a hívek épülésére. Szórvány-istentisztelete is kínos hatást váltott ki a Hátszeg környéki hívekből. [A] lelkészlakást (így!) utolsó helyiségig kiadta, úgyhogy még irodahelyiséget sem tartott fenn az eklézsia számára. Maga a jelenlegi gondnoknál lakik. De panaszt emeltek a hívek a megelőző lelkészpárra is,¹⁰ akik miután a leltárt „elveszítették”, több kisebb-nagyobb értékű, [az] egyházközség tulajdonát képező tárgyat vittek magukkal, így

⁸ A petrozsényi lelkész ebben az időszakban Gombási László (1923–?) volt.

⁹ 1947 márciusától ideiglenes lelkészi minőségben 1949. november 1-ig, nyugdíjba vonulásáig a gyülekezetben Kozma Béla (1894–1985) szolgált. Teológiai tanulmányait a kolozsvári Teológiai Akadémián végezte 1915–1918 években. Bözödön, Bethlenszentmiklóson, a pipei és a lupény-vulkányi gyülekezetekben szolgált.

¹⁰ Nyitrai Mózesre és Deák Bertára utal, akik 1940. február 18-tól 1946. augusztus 18-ig szolgáltak a gyülekezetben.

pl. ifjúsági könyvtárat, vázát stb. Nem is szólva arról, hogy a valláserkölcsi nevelést Antonescu idejében teljesen elhanyagolták, s gyermekeik a templomi énekeskönyveket játékként széttépték.¹¹ A lupényi szomorú helyzetről külön is jelentést tettünk a Főtisztelendő Püspök úrnak, s tudjuk, hogy a megoldáson gondolkodik, de engedtesse meg, hogy a lupényi hívek kérését e helyen is megismételjük, mert amint ők mondják a maguk egyszerű bányásznyelvén, „szeretnének lelki nyugalommal imádkozni s az unitárius egyházhoz tartozni”.

4. Korondon szintén nehéz helyzettel találkoztunk. A szülőfalu őszintén tárta fel a sebeket, s azok mélyek, csúnyák, és nehezen heggedők. Súlyosbítja a helyzetet az a körülmény, hogy a róm. kat. püspök külön misszionáriust küldött a két havasra, aki mellé az utóbbi időben 3 missziós nővért is kirendelt. Korond-hegyen, szinte a maguk erején kemény tusát vívnek az egyszerű lelkek „Jehova-Isten tanúival” s a fanatikus katolikus hittérítőkkal. S mindez történik az Úrnak 1948 évében, napjainkban. A megnyugtató megoldás, véleményünk szerint, egy minden szempontot kielégítő lelkészcsere lenne...¹²

Korondon különben láttunk biztató jeleket is. Az összetört orgonát épp akkor javította ki Szász Dénes váraljai és Lukácsi Mózes szentmiklósi lelkész,¹³ akiknek munkájáról komoly szakemberektől is elismerő véleményt hallottunk, nem is említve, hogy egészen méltányos összegért dolgoznak, s akiket magunk is útközben mindenkinek melegen ajánlottunk. Beszélgetéseink során három ekléziában is felmerült a kívánság, hogy orgonáját a közeljövőben ki fogja javítani.

A korondi orgonajavításra az összeget néhány lelkes asszony egy hét alatt gyűjtötte össze, s most a szép eredményen felbuzdulva az eklézsia a templomjavítást tervezgeti.

5. A Firtos déli oldalán, a Nyikó mentén már sokkal derűsebb képpel találkoztunk. Firtosváralja nagyszabású építkezésbe kezdett. Templom körüli kőkerítését 50 folyóméter hosszúságban újrarakatta, s lelkészlakását,¹⁴ ha befejezi az épületet, mint olyan, csaknem az első lesz a státusban. S mindez főleg a jelenlegi

¹¹ Mint egykori lupény-vulkáni lelkész, ítéleteiben Simén valószínűleg elfogult.

¹² 1948-ban Gyulai Árpád (1894–1972) volt az egyházközség lelkésze, 1918-tól nyugdíjazásáig, 1968-ig volt korondi lelkész.

¹³ A két lelkész orgonajavításairól lásd: Enyedi Pál – Márk Attila: *A magyar unitárius egyház orgonái I. A Háromszék-Felsőfehéri és a Székelyudvarhelyi Egyházkör* (Magyar Unitárius Egyház, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoportja, Kolozsvár–Budapest, 2021).

¹⁴ Ifj. Szász Dénes (1912–1994) 1936-tól 1957-ig volt az eklézsia lelkésze.

gondnoknak s nagyszerű feleségének köszönhető,¹⁵ akik a kezdeményezésnek és kivitelezésnek mozgató lelkei.

Csehétfalván a templom az élet központjában áll. Talán egyetlen helyen sem éreztük a lelkipásztori gondozásnak azt a csaknem tökélyre emelt formáját, mint itt, s ennek következtében azt a meleg patriarchális viszonyt és csorbíthatatlan összhangot, ami a lelkészpár és az eklézsia között fennáll.¹⁶ Csehétfalva a lelkipásztori gondozás élő mintaképe.

Siménfalva a nagy kezdeményezések küszöbén áll, s ha a fiatal lelkészpár elgondolásában, tervben és ötletes kivitelezésben bírja az iramot, az idegőrlő egyensúlyt az ún. „új világ” és a jézusi életesmény között, amely egyképpen magának követeli az egész embert, valami forradalmian új és nagyszerű fog történni ebben az eklézsiaiában. Mi bízunk abban, hogy ez a kivételes emberpár nem esik el az ígélet földjének peremén, s az a munka, amit a vasárnapi iskolában, az ifjúsági egyletben, nőszövetségben s az egész gyülekezetben elkezdtek, meghozza a maga gyümölcsét. A megszakadt mészköi fonál, az ifjúság egyetemes újjászervezése véleményünk szerint ma Gellérd Imre¹⁷ lelkész kezébe van letéve, s ő a kezdeményező lépésekre örömmel vállalkozik, úgyhogy a jövő nyár folyamán Isten segítségével újra kibonthatjuk az unitárius ifjúság behajtott zászlaját. Addig azonban az ifjúsági egylet formális kérdéseit meg kell oldanunk.

6. Brassóban szintén mintaeklézsiaiával találkoztunk. Brassó szerencsésen, gondviselészerűen fogta ki lelkészeit: a szervezés idején az erős kezű, teremtő és szervező embert,¹⁸ a háború forगतagában a csupa jószág, melegség és szeretet emberét,¹⁹ jelenleg a gyakorlati érzék ritka adományával megáldott prédikátort.²⁰ Mintha Isten mindig a legtalálóbb, legkifejezőbb hangot fogta volna le az eklézsia lélekhúrján, s Brassó boldogan és hálásan figyelt. Brassó a figyelő eklézsia mintaképe. Nem túlozunk, ha megállapítjuk, hogy a minden idegszálával a prédikátor szavaira tapadó brassói híveket nem lehet ellankasztani. A prófétaágnak termékeny talajt törtek a rögtörők. Élmény Brassóban prédikálni. S a prófétálás

¹⁵ 1948-ban Firtosváralja gondnoka Demeter József volt.

¹⁶ 1932-től 1952-ig ifjabb Ekárt Andor (1905–1957) volt a csehétfalvi lelkész, felesége Pálffy Sarolta volt. Apja, id. Ekárt Andor 1897-től haláláig, 1932-ig volt Csehétfalva papja.

¹⁷ Dr. Gellérd Imre (1920–1980) siménfalvi szolgálatáról legutóbb Oláh Sándor közölt három részben tanulmányt a *Keresztény Magvetőben* (2020) *Diktatúra a mindennapokban. Gellérd Imre mindennapi félelmei (1958–1959)* címen.

¹⁸ Id. Kovács Lajos (1882–1942), a brassói templomépítő lelkészre utal.

¹⁹ Fekete Lajos (1897–1945) papköltőre vonatkoznak sorai.

²⁰ Kőváry Jakab (1904–1957) teológiai magántanárta utal, aki 1945-től a brassói eklézsiaiában szolgált.

gyakorlati eredménye sem maradt el. A brassóiak nemcsak figyelnek, hanem cselekszenek is. Meglátszik az eklézsia minden életmegnyilvánulásán.

7. Datkon találkoztunk falusi viszonylatban az első templomi csempekályával, ami igen kellemesen lepett meg. Kár azonban, hogy a kályha színe nem hogy harmonizálná, de tarkítja a templomi berendezések s általában a templom belső összhangját. A fehérre meszelt, de különben meleg benyomást keltő templomban barna, pasztellzöld és fehér színű csempekályha, kékeszöld padokkal s egy diófabarnára festett karzattal és orgonával nehezen képzelhető el összhangzónak. Ezt a lelkész is érezte,²¹ mert tüstént mentegetőzésbe kezdett. A berendezés lefestése és tarkítása nem az ő idejében történt. A datki eset azonban nem egyedülálló, szinte nem is gyakori, hanem általános. Véleményünk szerint megfontolás tárgyát képezi egy olyan irányú körirat, amely nyomatékosan és ismételten felhívja a lelkészek figyelmét arra, hogy a templom vagy templomban végzendő legcsekélyebb javítás, festés, átalakítás stb. súlyos vétség terhe mellett, szigorúan tilos a főhatóság előzetes tudta és beleegyezése nélkül. A főhatóság viszont hasson oda, hogy a legcsekélyebb munkálatokat is ellenőriztesse egy hozzáértő központi kiküldöttel. Annak idején főhatóságunk nem vette észre, hogy a század elején egy mázolás láz a legtöbb templomunkban eltüntette a kórusokon és templompadjainkon található fakó, kopott színükben is melegséget és művészetet árasztó népi motívumú díszítésünket, templomaink ékességeit, amit ma szívesen kikaparnánk az irdatlan szín alól, ha lehetne.

Ez az ellenőrzés azonban a legapróbb részletig legyen ösztönző, kezdeményező, bátorító, egyszóval nevelő, hogy templomainkból a szobafalmintájú festések, népünk lelkéből nem lelkező színek, formák, alakok, vallásos felfogásunkat ki nem fejező szimbólumok, a jó ízlés ellen ágaskodó dolgok fokozatosan kikerüljenek, s helyüket az odavaló dolgok foglalják el. Ha már a templomnál tartunk, foglaljuk ide a templomkörnyék szépítésének a problémáját is, mert a lelki hangulat előkészítéséhez ez is nagyban hozzájárul, hiszen a hívő ember a templomudvar vagy cinterem mezsgyéjén lépi át a hétköznapi és ünnepnap küszöbét, s nem mindegy, hogy árvacsalánt, bogáncskórót, letaposott fűvet, vagy szépen rendezett virággyakat lát-e. Pár évtizeddel ezelőtt mozgalom indult meg leányegyleteink és nőszövetségeink keretében a templomudvar díszítését illetőleg. Ez a mozgalom itt-ott szép eredményeket mutatott fel. Most mintha lankadóban volna. Emlékezzünk csak! A kisebbségi időben életünk központi gondolatává vált a templom és az iskola, s arccal e két végvár felé fordultunk. Ma csak

²¹ Szén Mihály (1881–1970) lelkésze van szó, aki 1912-től negyven évig, 1952-ig volt Datk papja.

a templom maradt meg, s minden idegszálunkkal ehhez kell tapadnunk. A templomot a személyes életünk központjába kell állítanunk. Ezért kell újra kezdeményezni, s ha lehetséges, fokozottabb mértékben kultiválni a virágos templomudvarokat. A sír vagy a templom, ahová virágot ültetnek, részemmé válik, az enyém.

Igen, a sír! A temető a maga rendezetlen rendszerével és gondozatlan sírjaival amerre jártunk, különösen falun, lehangelő képet mutat. Nem célunk hiteltelvi fejtegetésekbe kezdeni, hogy nekünk, unitáriusoknak mit jelent a temető. Erre csak azt feleljük: halott kedveseinknek sírját, történelmünket. Mindazt, amik voltunk, vagyunk, és amivé lennünk kell. Egyéni és közösségi életünk névjegyét. A legerősebb szálat, ami e gyökerestül kitépett világban köt, Reményik szerint „nem selyemszállal, hanem koporsókötéllé”²²

És ha már itt tartunk, a kegyeletet is említsük meg. A gondozott temető valószínűség szerint visszatart az olyan intézkedéstől, amik egyik ekléziában látunk, hol a templom előtti sánkra régi sírkövekből raktak hidat. S mivel a sírkő hátsó lapja faragatlan maradt, az első lapját tegyük felül, hogy a figyelmes átjáró elolvashassa, hogy kinek az emlékét tapossa.

Szükségét látjuk annak, hogy lelkéseink hívassanak fel körlevélben, s kellő utasítást nyerjenek arra nézve, hogy a lehetőség szerint a temetőt miképpen rendezzék, különösen új temetőt milyen terv szerint osszanak be, s a sírok gondozására miként neveljék, illetve szoktassák rá híveiket, anélkül, hogy helytelen halottkultuszt üznének.

Datra visszatérve, úgy gondolom sikerült egy több évtizede vajúdó kérdést, a szószéki korona kérdését megoldanunk. A szószéki korona az első háború alkalmával elpusztult. Azóta a lelkész többször megkísérelte egy új elkészítését, de mindeddig nem sikerült. Főleg fedezet híján. Most megkaptuk a mecénás családot s az iparművészt is, és írtunk Korondra és Vargyasra színes mintáért, s ha bármelyik helyről megérkezik a várt és remélt rajz, a szószéki korona menten elkészül.²³

Datkon volt egy meghatározó keresztelésünk is, amikor 12 keresztanya állt ki az úrasztala köré, hogy keresztvíz alá tartson egy kis jövevényt. Jézus arcára nem hullott több fény a mennyekből, mint erre a csecsemőre 12 mosolygó-könnyező asszonyi arcról. S még mondja valaki, hogy a keresztelés nem gyülekezeti örömnépnep, s azt nem a templomban kell végezni.

²² Reményi Sándor *A megbékélt Ady Endrének* című versét parafrázálja, a pontos idézet: „Ha nem selyemszállal: / Köt a rög kötéllel, / Koporsókötéllé.”

²³ A szószékkorona végül 1959-ben készült el, Kallós Tamás és neje, Kallós Ilona támogatásával, a kivitelező id. Sütő Béla vargyasi fafaragó volt.

Datkról nem közvetítették az üzenetünket, s így Olthévízre váratlanul top-pantunk be szeptember 5-én, vasárnap du., s mi végül hálásak voltunk annak a kommunista asszonynak, aki bár erősen fogadta, mégsem adta át az üzenetünket. Így szerencsések voltunk végigszemlélni egy igen tanulságos esküvőt, aminek árny- és fényoldala nagyon kiütöközött. A szertartás maga meghatározó volt, két árva esküdött. A lelkész gyönyörűen beszélt. Ez a fényoldal. Azonban a nászmenet sűrű poharazgatások és csujéogatások között, s különösen a legénynépség igen bizonytalan lépésekkel vonult be a templomba. Az igaz, hogy a templomba mindenki rendesen viselkedett, de kimenetelkor egyik-másik türelmetlen legény már a templomban szorongatni kezdte a nadrágzebből kitolakodó üveg nyakát. Olthévíznek a történelme folyamán két nagy szerencsétlensége, mondhatni átka volt: a grófi birtok és a szeszgyár. Az egyik a falu nyakába hozta a környező idegen nemzetiségű falvakat, s a másik alkoholba fullasztotta. Két veszedelmes gyűrű. Vajon mit tehet ellene a különben nagyszerű hévízi nép? Amikor az estéli istentisztelet után az alkohol kérdését a keblitanácsban felvettem, egy kissé értetlenül, sértődötten, de mégis röstellkedve vették a kérdést. Én azonban megnyugtattam [őket], hogy tisztában vagyunk a visszas helyzet gonosz csírájával, s csupán arra kérem, hogy fokozatosan, de céltudatosan küzdjenek az ilyen beidegzett káros szokás ellen.

Az estéli istentiszteletet különben egy óra alatt hívatta össze a lelkész,²⁴ amire a harangok zúgása elcsitult, templomban volt a falu apraja-nagyja. Nagyszerű fokmérője ez a gombnyomásra működő, jól megszervezett és biztos kézben tartott eklézsiának. A sűrű sötétségben imbolygó mécsfények, a templom felé tartó tömeg nehéz járású döngése sok gondolatot ébresztett bennem. Nagy alkalom volt prédikálni.

Istentisztelet után a keblitanácsi gyűlésen vallásunk és egyházunk helyzetét vázoltam, amint az utunk során mindenütt tettem, ahol erre alkalom nyílt, majd az ebből adódó egyetemes és helyi feladatokra mutattam rá. A megbeszélés eredményeképpen [a] keblitanács napirendre tűzte a lelkészlakás kibővítésének jövő évre halasztott tervét, hogy megfelelő termet készítsen a valláserkölcsei nevelés céljára.

A Hévízen tartott vasárnap esti istentisztelet s annak tanulságai alapján javasoljuk, hívassanak fel a lelkészeket, hogy részben a templomlátogatás fokozása céljából, részben a mind gyakoribbá váló vasárnap délelőtti közmunkák és gyűlések miatt, a helyi körülményeknek megfelelően vezessék be az esti istentiszteletet is. Ez nem helyettesíti a vasárnap délelőtti, de alkalmat ad az esetleg akadá-

²⁴ Fülöp Árpád (1907–1991) 1936-tól 1977-ig volt az olthévízi gyülekezet lelkésze.

lyozott hívek templomlátogatására. S egy kis misztikus, meleg vonást is kölcsönöz istentiszteleteinknek, ami még nálunk, unitáriusoknál is elkel. Végül pedig előkészít arra az eshetőségre, ha netalántán istentiszteleteink súlypontját délelőtről estére kellene áthelyeznünk.

8. Fogarasban a lelkészváltozás izgalmaival találkoztunk.²⁵ Részben a távozó lelkészhez való őszinte ragaszkodás, a mély vallásos és egyházas szellem, részben a lelkész nélkül maradottság félelme váltotta ki ezt az izgalmat. Féltik pásztorolatlan életüket, s a jelenleg folyamatban levő piacrendezéssel esetleg veszélyben forgó telküket és épületeiket. Bízunk azonban, hogy főhatóságunk módját találja a sürgős betöltésnek annál is inkább, mert a nagy múltú református eklézsia évek óta lelkész nélkül, a maga belső bajaival teljesen szétesőben van.

Pipe volt utunk utolsó állomása. Őszi hálaadáskor prédikáltam, úrvacsorát osztottam, és megkereszteltem 6 gyermeket. 2 csecsemőnek nem érkeztek be a keresztszülői, kettőnek a szülei koros voltokra hivatkozva, a szégyen miatt nem kereszteltették meg gyermekeiket a gyülekezet előtt. Itt is elkel a lelkipásztori nevelői munka. Különböző kis közösségnek 300 egynéhány lelke van, és 10 gyermeket készíthettek keresztség alá, ami gyermekáldásban szép eredmény. A szőlőhegyei meddők maradtak, de az életfák dúsan termettek. 200-an éltek úrvacsorával, s mivel az őszi hálaadáskor Pipén szüreti búcsú van, a környék katolikusai is nagy számban részt vettek az istentiszteleten. Itt is kiváló alkalom volt szolgálatot végezni. A keblitanácsi gyűlésen az általános tájékoztató után helyi kérdéseket beszéltünk meg. A kultúrház építése, a gyümölcs- és szőlőtermés hiánya miatt ez évről évre elmaradt, de határozott ígéretet kaptunk arra nézve, hogy egy megfelelő helyiségről gondoskodnak, amelyben zavartalanul folyhatik a vallás-erkölcsi nevelés. Pipéről a legjobb benyomásokkal távoztunk. Egy belső embert tisztelő, vallásos és egyházas gyülekezet s egy buzgó, fiatal lelkéscsapat,²⁶ tele népszerűséggel, bizakodással tölt el a jövő iránt.

Beszámolónk vége felé közeledünk. Szertartásaink reformjával kapcsolatos megfigyeléseinket, valamint a teológiai akadémia hallgatóinak missziói tevékenységét illetően, mivel azok külön feldolgozásban a Misszióbizottság elé kerülnek, most nem részletezzük. Csupán megjegyezzük, hogy templomaink jelenlegi beosztása szertartási szempontból nemigen nyújt mélyreható reformálási

²⁵ Miklós István (1914–2006) 1948-ban elköszönt a fogarasi gyülekezettől, és nyugdíjazásáig Medgyesen folytatta szolgálatát. Az új fogarasi lelkész rövid két esztendeig Borsai Jenő (1926–?) volt, aki 1949 után a lelkészi szolgálattal felhagyott.

²⁶ Pipén Adorjánai Rudolf Károly (1922–2016) néprajzkutató volt a lelkész 1947-től 1956-ig, felesége Incze Juliánna volt.

lehetőséget. Templomaink beosztása és berendezése a protestáns gondolatnak megfelelően a szószéket hozta az előtérbe. A protestáns gondolat lázadás volt a „szentély” ellen, s ezért a szószék az egyetlen főhajóból álló templomainkban nem a hajó fő részébe, a szentély helyére, hanem a hajó közepébe került. S ezzel szembe épült meg a főbejárat. Így a hajót két részre vágták, s a közönséget a templom piacával s az úrasztalával két szemben ülő részre osztották. A szentély helyét karzat foglalta el orgonával vagy padsorokkal kitöltve, leggyakrabban az ifjúság részére. Ez a tagoltság, szertartási szempontból, nemcsak a szolgálat folyamatos és egyöntetű menetét zavarja, hiszen a szolgálattelvő lelkész jobbra, balra forogván csak részeket tud átfogni, s nem az egészet, de egy kidolgozottabb liturgiafejlődési lehetőségét is nagyban akadályozza. Még a jelenleg Magyarországon használt szertartás (istentisztelet) bevezetése is nehézségekbe ütközne, nem is szólva egy, a szószék mellé állítandó pulpitus problémájáról. Erről azonban bővebben szólunk egy más alkalommal.

Hátra van azonban az az izgató kérdés, hogy miképpen reagál népünk a nagy társadalmi kísérletre, amely gyökerestől felforgatja eddigi életberendezését, gazdasági, társadalmi, politikai és valláserkölcsi világfelfogását, s hogy ebben a totális vajúadásban milyen szerepet vállal, vagy milyen szerephez jut a lelkészi karunk. Keleszt-e, vagy konzervál, élen jár-e, vagy fékez, szilárdan áll-e, vagy malomkövek között őrlődik.

Ha madártávlatból nézzük eklézsiáinkat, népünket, minden mozdulatlanak tűnik fel, minden a régi. Templomaink kevés kivétellel teltek, sőt, itt-ott szembetűnően fokozódik az istentiszteletek látogatása. Az összhang a belső emberek és hívek között általában kielégítő. A képzés évről évre javul, az áldozatkészség tehát nem csökken, hanem fokozódik. S ez pedig fokmérője szokott lenni az egyháziasságnak s közvetve a hithűségnek. Hiszen még a középkorban sem szimatoltak eretnek után az inkvizíció nagyszerű kopói ott, ahonnan az egyházi kirívások szépen csörgedeztek, csak ott merült fel gyanú az igaz hit felől, ahol ezek a csatornák lassanként vagy hirtelenséggel elapadtak. Mondom, madártávlatból nézve a dolgokat, azok ékesen és szép rendben folynak. De mélyre tekintve, nagy örvénylések mutatkoznak. Az általánosan meghirdetett s mind jobban kieleződő osztályharc ma a falun tombol a leghevesebben. S a falu lelke kábultan pörög, mint a bombatölcsér szélére sodródott falevél.

Hogy az osztályharcnak milyen általános kihatása van falun, arra jellemző a Küküllő megyei ócfalvi gazda esete, aki a tavasz folyamán Dicsőszentmártonban tartott MNSZ járási közgyűlésén nyilatkozott meg egy megrázó vallomásban.

Miután a járás elnöksége ismertette a csíkszeredai százás bizottsági határozatokat, egy ócfalvi gazda emelkedett szólásra. Határozott, komor hangon tette

fel a kérdést, hogy a csíkszeredai állásfoglalás értelmében elveszik-e tőle a földet, vagy nem, mert ha elveszik, akkor ő hazamegy, s felakasztja magát. A kijelentés derűt váltott ki a hallgatóságból és az elnökség tagjaiból. S már úgy látszott, hogy a tragikum komikumba olvad fel, ám a gazda nem tágítva, megismételte komor szavait. S hogy szavainak kellő súlyt adjon, elmondta élete történetét... Hárman voltak testvérek, akik 5 hold földet örököltek. Ő, a neki jutott részt 60 évi küzdelmes munkával, önmegtartózkodással s okos gazdálkodással 21 holdra szaporította. Mert úgy tanulta, hogy ez a becsületes, munkás élet útja. Most látja, hogy a tegnapi erény bűnné változott, s a tegnapi büszkeség szégyenfoltta. Vajon mikor volt ő igaz ember? Ha az ismertetett csíkszeredai pontok valósággá válnak, akkor ő nemcsak gazdasági, de valláserkölcsei értelemben is semmivé, sőt szégyenfoltta válik, s nem marad más hátra, mint az akasztófa. Erre azonban önkezével akarja felhúzni magát... A mosoly megfagyott a hallgatóság arcán, s a hangulat kezdett drámaivá válni. Az elnökség egy tagja, a helyzetet mentendő, azzal vigasztalta az ócfalvi gazdát, hogy amíg az ő földjeit elvonnák, amíg oda jutna a társadalmi fejlődés, addig két évtized is eltelik, s ő talán már akkor nem is lesz az élők sorában. A gazda azonban megnyugtatta az illetőt, hogy ő pontosan 22 évig él, mert tavasszal az erdő alatt szántva, megkérdezte a kakukk madarat, s az pontosan 22-t kakukkolt. Ő tehát mindenképp megéri azt a napot, s ha most határozott választ kap, hazamegy, és felakasztja magát.

Nem célunk ezt a drámai felszólalást részleteiben kiértékelni, amely a vilámlás fényével világosítja meg azt a kavargó vihart, amely népünk lelkében dúl. Állást sem foglalunk, csupán a nagy vajúdas lelki kihatásaira mutatunk rá, amelyek a vég közeledtét érző szorongás kirobbanásai.

És lelkészeink?! Vajon ők érzik-e ezt a nagy valláserkölcsei válságot, amely ott feszül, öröl, pusztít a gazdasági, politikai nehézségek alján? S ha átérzik, van-e szavuk, erejük, hitük, bátorságuk orvosságot nyújtani a válság leküzdésére? Erre igen nehéz a felelet, mert a hit, erő, bátorság, népszerűség, tudás és tapintat igen ritkán párosul egyetlen egyénben. A lelkész is ember, fogyatékosai vannak. De ha mégis őszintén akar szólni, meg kell állapítanunk, hogy lelkészeink többségében csak halványan él a sejtelem a népünk lelkében végbemenő kataklizmák iránt, s csak kevésbé él a hősiesség elszántság a sorsvállalásra. Út közben gyakran volt az a benyomásunk, hogy lelkészeink szellemi felkészültségben, szószéki szolgálatban, közéleti forgolódásaikban kezdnek időszerűtlenné válni. Nemcsak azért, mert a lelkész az a furcsa figura lett, akit tótágasba állítanak az események, de azért is, mert nem tud, vagy nem akar versenyezni az idővel úgy, hogy győzőn az idő felett.

Minden szolgálatom tehát, amit végeztem, hitvédő, hiterősítő és irányt mutató próbált lenni. Magam is megállapítottam, de általános közóhajként is kifejezésre jutott a kívánság az ilyen irányú szakmunkák megjelenése iránt, amik hasznos védő és hadakozó fegyverek lehetnének lelkészeink kezében. S ha lehetőség és alkalom adódik, el kell látni őket korszerű prédikációs és más anyaggal. Másodszor fel kell keresni őket mennél gyakrabban az élő szó közvetlen erejével, személyes látogatással. Minden ilyen látogatás elindíthat valamit. Utunk egyik sikeres mozzanata talán az, amit nem régen Brassóból közöltek, hogy az ott tartott egyik előadásunk nyomán prédikációsorozat indult be, amelynek igen szép eredménye mutatkozik.

Ilyen értelemben őszintén javasolhatjuk, hogy a püspöki látogatások, az evangéliumi „jó hír” hirdetése, ha nem is a régi fényes és ünnepélyes keretek között, de ott, ahol alkalom nyílik rá, feltétlen szükségesek.

Jelentésünk és javaslataink szíves elfogadását kérve, vagyunk atyafiságos szeretettel,

Kolozsvár, 1948. november 8.

Simén Dániel
teol. tan., e. főjegyző